

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Юлії Анатоліївни Гетман «Інституціоналізація громадсько-політичної онлайн-активності в умовах діджиталізації публічної сфери України»

подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» за спеціальністю С5 – «Соціологія»

Актуальність теми дисертації

Тема має безперечну актуальність. Сучасний світ охоплений потужними трансформаціями, пов'язаними зі стрімкими діджиталізаційними процесами, зростанням ролі соціальних мереж та онлайн комунікації, впровадженням елементів електронної демократії та трансформацією політичної участі громадян.

Обрана дисертанткою тематика є надзвичайно важливою для сучасної соціологічної науки, з огляду на зміну характеру громадсько-політичної участі в умовах тотальної діджиталізації. Початок ХХІ століття означився активним переміщенням громадської та політичної активності в онлайн-простір. Відбувається активна трансформація механізмів включення громадян до сучасного політичного процесу. Онлайн продукує нових політичних лідерів, активно впливає на результати сучасних політичних перегонів тощо. Активно розгортається нова потужна арена сучасної публічної сфери, розмиваються межі формальних та неформальних каналів впливу.

У дисертаційній роботі слушно наголошено на тому, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій «суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя», а інтернет та соціальні медіа стали одним із найвпливовіших чинників трансформації повсякденності (с.14). Таке розуміння сучасних реалій задає аналітичний вектор дисертаційного дослідження – не лише констатувати

нові форми активності, а й простежити логіку їх переходу до інституційного виміру.

Аналіз процесів інституціоналізації громадсько-політичної активності є надзвичайно важливим для сучасної соціології. І особливу значущість ця проблематика набуває в умовах повномасштабної війни в Україні, коли в умовах обмеженого офлайн доступу до традиційних форм політичної участі (мітинги, збори, прями дії) – цифрова публічна сфера набуває особливої значущості, а онлайн-інструменти політичної активності стають фактично чи не єдиною ареною вираження політичної суб'єктності громадян та головним каналом політичної комунікації.

Закладений в дослідженні наголос на українському контексті розгляду проблематики (пандемія COVID-19 та російсько-українська війна), додає дослідженню особливої актуальності та прикладної ваги.

Наукова обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження

Наукові положення ґрунтуються на широкій мережі здійсненого теоретико-методологічного аналізу. Авторка поєднує класичні та сучасні підходи до розуміння інституціоналізації, публічної сфери та онлайн-активності. Робота відзначається чіткою логікою дослідницького процесу. Теоретичний аналіз інституціоналізації громадсько-політичної онлайн-активності (розділ 1) та розкриття детермінант, способів та форм прояву громадсько-політичної онлайн-активності (розділ 2), супроводжується емпіричним дослідженням (розділ 3), що дозволяє говорити про взаємопроникнення теоретичного і прикладного рівнів.

Наукові положення дисертаційного дослідження базуються на аналізі публічної сфери (Ю. Габермас, Н. Фрейзер), цифрової мережевої участі (Я. Сеочаріс, Ж.де Мур, Ж.В. Дета), а також теорії інституціоналізації в межах неоінституціоналізму (зокрема, концепція транзакційних витрат Д.Норда), які стали методологічним тригером для подальшого емпіричного аналізу.

Емпірична частина базується на власних опитуваннях (зокрема пілотажному та загальноукраїнському опитуванні Інституту соціології НАН

України 2024 року). А також на вторинному аналізі даних досліджень соціально-громадянської активності (2013 -2019 років), яке проводилось в Інституті соціології НАН України, що засвідчує достовірність отриманих результатів.

Новизна представлених у дисертації теоретичних та експериментальних результатів

В дисертаційному дослідженні здійснено концептуалізацію поняття інституціоналізації громадсько-політичної онлайн-активності, обґрунтуванні процесу інституціоналізації шляхом емпіричного дослідження чинників залученості громадян до онлайн-активності, динаміки її поширеності та принципів диференціації способів реалізації громадсько-політичної активності.

Вперше концептуалізовано поняття громадсько-політичної онлайн-активності як усвідомлену, політично вмотивовану активність особистості у цифровій публічній сфері задля реалізації своїх інтересів як на індивідуальному, так і колективному рівнях – з різним ступенем залученості та транзакційних витрат. А також здійснено адаптація концепції «digitally networked participation» до українських реалій.

Ефективним здобутком дисертаційного дослідження стало впровадження розробленого концептуального апарату, зокрема методики диференціації форм онлайн-активності за рівнем транзакційних витрат (с.122-123) як вагомого інструменту подальшої інтерпретації емпіричного матеріалу дослідження.

Вагомим доробком авторки дисертаційного дослідження є також дослідження особливостей соціально-політичної онлайн-активності в умовах війни.

Запроваджені теоретичні моделі аналізу громадсько-політичної онлайн-активності мають вагомий потенціал для подальших наукових розвідок.

Таким чином, дисертаційна робота Юлії Гетман вносить важливий вклад в розуміння процесу інституціоналізації громадсько-політичної онлайн-активності в умовах діджиталізації публічної сфери України. Загальні висновки є логічними та змістовними, що відтворюють зв'язок між теоретичними та емпіричним розділами роботи.

Практична цінність отриманих результатів

Здійсненне дисертаційне дослідження має безсумнівну практичну цінність.

Розроблені авторкою індикатори та типології можуть бути адаптовані для формування державної політики цифрової участі, оцінки ефективності онлайн-комунікації органів влади. А також стати засадами для певних ініціатив цифрової просвіти та медіаграмотності.

Слід також наголосити на практичній можливості використання отриманих результатів дисертаційного дослідження у сфері медіа та цифрового консалтингу, які використовують соціологічний вимір онлайн-активності як вагомий ресурс для ухвалення рішень.

Рівень виконання поставлених наукових завдань та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертантка чітко дотримується окреслених завдань дослідження (с.18-19), демонструє глибоке розуміння як теоретичних засад, так і сучасних методів емпіричного дослідження, поєднуючи системний і інституціональний підходи дослідження та використовуючи кілька методів збору та аналізу даних, – опитування, вторинний аналіз статистичних даних, типологізацію.

Основні тези та висновки дисертаційного дослідження є науково обґрунтованими та презентують особистий вклад здобувачки у розвиток наукових досліджень, пов'язаних з розгортанням громадсько-політичної онлайн-активності в умовах діджиталізації публічної сфери.

Повнота викладу результатів дисертації в наукових публікаціях здобувача

Наукові публікації здобувачки відображують основні положення дисертаційного дослідження. Результати дослідження викладені в 4х публікаціях в рецензованих фахових виданнях України категорії «Б», затверджених МОН (зокрема у провідному вітчизняному соціологічному науковому періодичному виданні «Соціологія: теорія, методи, маркетинг») та апробовані на понад 8 конференціях різного рівня, зокрема і міжнародних. Це засвідчує ґрунтовну

апробацію положень дисертації в науковому середовищі. У співавторських публікаціях чітко вказаний особистий внесок здобувачки.

Структура та оформлення дисертації

Дисертація має чітку логічну структуру, що відповідає академічним стандартам: вступ, три змістовно наповнені розділи, висновки, список джерел та додатки. Обсяг дисертаційного матеріалу – 187 сторінок. Дисертаційне дослідження викладено та оформлено відповідно до вимог щодо дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії.

Академічна доброчесність

Порушень принципів академічної доброчесності в представленому тексті дисертаційної роботи та наукових публікаціях, які презентують основні результати дослідження, не виявлено. Особистий внесок у співавторських роботах вказується окремо.

Зауваження та побажання

Відзначаючи загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження, обумовлене вагомим теоретичним наповненням роботи, використанням сучасних методологічних підходів, репрезентативних методів збору соціологічного матеріалу, які дозволили відтворити процеси інституціоналізації, пов'язані з розгортанням громадсько-політичної онлайн-активності в умовах діджиталізації публічної сфери України, слід наголосити на певних аспектах роботи, які є дискусійними або потребують уточнення:

1.Здобувачка слушно зауважує, що «щодо штучного інтелекту вже є дослідження, які підтверджують, що ШІ може відігравати значну роль у збагаченні демократичної участі та сприянні прийняттю політичних рішень на основі даних» (с. 31). Проте не розкриває цю тезу, що на наш погляд, було б доречним з огляду на нагальну актуалізацію цієї проблематики в сучасних реаліях.

2. В дослідженні слушно піднімається актуальна проблема фейкової активності та маніпулювання суспільною думкою. Авторка наголошує, що «важливо відрізнити онлайн-активність громадян від координованої

неавтентичної поведінки, яку визначають як діяльність групи осіб та/або організацій зі створення мережі фейкових акаунтів для подальшого штучного формування необхідної громадської думки та досягнення певних стратегічних цілей» с.108. В подальшому авторка зазначає, що «незалежно від того, чи йдеться про діяльність фейкового цифрового аналога або реального громадянина, керованого сумнівними мотивами і, можливо, під впливом деструктивних інформаційних впливів, така активність може розглядатися як псевдоактивність» та наголошує, що «важливо чітко відмежувати її від інструментарію нашого дослідження, щоб уникнути викривлення результатів аналізу та забезпечити його наукову достовірність» (с. 108). Проте постає питання наскільки реально здійснити таке розмежування, враховуючи, що вкрай складно виявити, якою саме була мотивація (усвідомлена чи імітація активності під впливом емоцій) здійснення тої чи іншої онлайн-активності пересічного користувача.

3. На наш погляд, варто було б глибше розглянути особливості онлайн-активності за регіональними ознаками, що збагатило б аналітичний аналіз дослідження.

Слід наголосити, що наведені побажання та зауваження не впливають на загальне позитивне враження від представленого дисертаційного дослідження та констатації значущості внеску здобувачки для розвитку проблематики громадсько-політичної онлайн-активності в сучасній публічній сфері України.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Юлії Анатоліївни Гетман «Інституціоналізація громадсько-політичної онлайн-активності в умовах диджиталізації публічної сфери України» є завершеним цілісним самостійним науковим дослідженням, яке спрямоване на вирішення актуальних запитів сучасного українського суспільства, яке виконане з залученням авторитетних міжнародних та вітчизняних наукових доробків, теоретичного та прикладного характеру, використанням фахової наукової термінології, а також викладенням та узагальненням результатів власних емпіричних досліджень.

Результати представленого дисертаційного дослідження відображені в наукових фахових публікаціях авторки та мають як теоретичне, так і практичне значення.

Відтак слід зазначити, що дисертаційне дослідження Юлії Анатоліївни Гетман відповідає вимогам до дисертаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії, що встановлені Постановою № 44 Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 року – із змінами, внесеними за Постановою № 507 Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації науково-педагогічних і наукових кадрів» від 03.05.2024 року.

Дисертантка Юлія Анатоліївна Гетман заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини» за спеціальністю С5 – «Соціологія».

Офіційна рецензентка:

доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник.

провідний науковий співробітник

відділу соціальної психології

Інституту соціології НАН України

БОЙКО Наталія Леонідівна

«11» серпня 2025 року